

ERYK ZYWERT

 <https://orcid.org/0000-0003-2172-2910>
Uniwersytet Warszawski

De Verny indygenat szlachectwa polskiego

Chcąc zaś mieć pole załżenia się teyż Nayiaśnieyłzej Rzeczypospolitey i w Ofobie swoiey, i do tego włafne dzieci ufpofobić, [...] ośmiela[m] się o [indygenat] Skonfederowane na tym Seyme Stany nayufilejniej prosić.

Gabriel Antoni de Verny¹

Abstract

De Verny, Naturalized Foreign-born Polish Nobility

The reign of Stanisław II August (1764–1795) was a period of generous distribution of titles of nobility in the Polish-Lithuanian Commonwealth. Bringing in and promoting foreign elites was seen as a chance to lift the Polish-Lithuanian elective monarchy out of the crisis that had been deepening since the so-called Saxon times (1697–1763). This policy was served by the granting of *indygenat*, which gave the status of Polish nobility to foreign nobles. This status was given to members of de Verny family from Lorraine, who, being loyal to their new homeland, made efforts to preserve its existence.

Keywords: de Verny, naturalized foreign-born Polish nobility, Polish-Lithuanian Commonwealth, French nobility, social elite

Słowa kluczowe: de Verny, indygenat, Rzeczpospolita Obojga Narodów, szlachta francuska, elita społeczna

Wprowadzenie

Indygenatem zaliczano cudzoziemskiego szlachcica w poczet szlachty krajowej². Była to obok nobilitacji druga zasadnicza droga nabycia szlachectwa polskiego³. Wśród ro-

¹ Z prośby o indygenat wicehrabiego Gabriela Antoniego de Verny d'Abbeville. BN, sygn. SD XVIII.3.4095.

² Pereszczako, „Nobilitacje i indygenaty”, 136–7.

³ Różnice między nobilitacją a indygenatem zob. Szymański, „Indygenat czy nobilitacja”, 191–8.

dzin, które dostąpiły zaszczytu otrzymania indygenatu szlachectwa polskiego, odnajdujemy lotaryńską rodzinę de Verny, której potomkowie trwale związali się z nową ojczyzną. Dzieje tej rodziny nie stanowiły dotąd przedmiotu regularnych badań naukowych, co przyczyniło się do powstania niedomówień i usterek w ogólniejszych opracowaniach poświęconych polskim losom cudzoziemskiej szlachty. Taki stan rzeczy nie sprzyja naukowo uprawianym genealogii i heraldyce będących podstawą badań naszych dziejów społecznych⁴. Chcemy więc wyjaśnić sprawę indygenatu rodziny de Verny poprzez skupienie rozproszonego materiału źródłowego umożliwiającego szczegółową rekonstrukcję przeprowadzonej procedury nadania szlachectwa polskiego⁵.

O indygenacie wiele do tej pory napisano, choć współczesna nauka nadal nie może się poszczycić monografią tej instytucji prawa staropolskiego. Taki wszechogarniający charakter ma za to powstała ok. 1929 r. praca *O indygenacie w Polsce* pióra Michała Rawity-Witanowskiego, łącząca w sobie syntetyczny wykład historycznoprawny z ewidencją nadań szlachectwa polskiego i notami biograficznymi poszczególnych indygenów, nierzadko obszernymi, niekiedy jeszcze wzbogaconymi wizerunkami herbów⁶. Autorzy opublikowanych prac zajmują się głównie ewolucją indygenatu jako instytucji prawa staropolskiego i analizą praktyki; spotyka się także omówienia poszczególnych nadań⁷.

Rozbieżności dotychczasowych opracowań

Mnogość rozmaitych usterek, począwszy od istotnych niedomówień przez oczywiste błędy źródłowe, skończywszy na radykalnych przeinaczeniach faktów, stała się dla nas bezpośrednim impulsem do zajęcia się tematem indygenatu rodziny de Verny. Spośród badających indygenat o interesujących nas nadaniach napisali – w pracach drukowanych: Edward Rawicz (1924)⁸, Zygmunt Wdowiszewski (1971)⁹, Bartłomiej Szyndler

⁴ PN PAN Archiwum, Materiały Michała Szanieckiego, sygn. 5: Szaniecki, *Znaczenie nauk heraldyczno-genealogicznych dla studiów nad dziejami społecznymi Polski*, mps, 1–5.

⁵ Poczujemy się do przyjemnego obowiązku wyrażenia naszej wdzięczności potomkom Gabriela Antoniego de Verny: Pani Agnieszce Battelli oraz Panu François Rostain za udostępnienie nam rodzinnych pamiątek. Szczególne podziękowania kierujemy do Pani Małgorzaty Białas za długie chwile spędzone na pasjonujących rozmowach wokół dziejów rodziny de Verny, wskazówki źródłowe oraz wzajemne inspirowanie się w badaniach historycznych. Bez tego wsparcia i zyczliwości tekst ten byłby uboższy.

⁶ PN PAN Archiwum, Spuścizna Michała Rawity-Witanowskiego, sygn. 14–16: Rawita-Witanowski, *O indygenacie w dawnej Polsce. Opracowanie dotyczące rodzin o nazwiskach od Schmiden do von Zastrow i wykaz rodzin indygenowanych*, rkps. Autor pracował ze źródłami nam już niedostępnymi, bo zniszczonymi podczas II wojny światowej, stając się przez to transmitentem cennych wiadomości. Do tego dzieła nie odwołuje się żaden znany nam badacz podejmujący problematykę indygenatu.

⁷ Zob. np. Pereszczako, „Nobilitacje i indygenaty w Rzeczypospolitej w XVIII wieku”, 103–65; Szulc, „Praktyka indygenacyjna w szlacheckiej Rzeczypospolitej w świetle konstytucji sejmowych i instrukcji sejmikowych w latach 1588–1793”, 109–31; Dygdała, „Szlachta Prus Królewskich czy szlachta Rzeczypospolitej? Kilka uwag na marginesie polemik wokół indygenatu pruskiego z 1759 roku”, 65–86; Milewski, „Dobre sąsiedztwo potwierdzone indygenatem – trzy przypadki gospodarów mołdawskich w XVII w.”, 108–29; Suchojad, „Problem nobilitacji oraz indygenatów na sejmikach małopolskich i wielkopolskich w latach 1669–1696”, 169–77.

⁸ Rawicz, „Indygenat w Polsce za Stanisława Augusta”, 24, 27.

⁹ Wdowiszewski, „Regesty przywilejów indygenatu”, 66.

(1993)¹⁰ i Barbara Trelińska (2001)¹¹, a także Michał Rawita-Witanowski (ok. 1929) w pracy pozostającej w rękopisie¹². Osobno potraktować należy opracowanie Anny Wajs (2001)¹³, która przeszukała zbiory zgromadzone w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie pod kątem źródeł do nobilitacji i indygenatów, przyporządkowując adresy źródłowe poszczególnym osobom nabywającym szlachectwo polskie¹⁴.

Rawicz rejestruje dwa indygenaty z 1790 r. – jeden dla porucznika francuskiego Mikołaja Antoniego Gieranda br. de Verny i drugi dla „de Werni”, ale za podstawę obu nadań bierze konstytucję, która właściwa jest tylko „de Werni”¹⁵. Pozostali dostrzegają już tylko jedno nadanie. Wdowiszewski rejestruje konstytucję z 1793 r. jako odnoszącą się do Gabriela Antoniego de Verny, choć w jej treści jest mowa o „baronie de Verni Gierand”¹⁶. Trelińska natomiast nie odróżnia Mikołaja Antoniego de Verny-Géraud od Gabriela Antoniego de Verny i – uznając ich za tę samą osobę – powołuje do życia chimerę w postaci Gabriela Antoniego de Verni Geraud¹⁷. Szyndler zaś widzi w Mikołaju Antonim szambelana króla Stanisława Augusta, choć powołane przez niego źródło wprost stanowi o Gabrielu Antonim¹⁸. Ponadto podaje on prawidłową datę uchwalenia konstytucji nadającej indygenat, ale odsyła już do innej, uchwalonej dzień wcześniej i dotyczącej Gabriela Antoniego¹⁹. Rawita-Witanowski zaś mylnie przypisuje Mikołajowi Antoniemu ojcostwo Leopolda Antoniego Stanisława Michała de Verny, który to był jedynym synem Gabriela Antoniego, i zwolnienie od opłaty stemplowej²⁰.

Indygenat

Interesujące nas dwa nadania indygenatu rozpatrywać należy w szerokim kontekście ogólnej polityki rozdawniczej przyjętej za panowania Stanisława Augusta. *Pacta conventa* z 1764 r. potwierdziły dawną zasadę nadawania nobilitacji i indygenatów na sejmie

¹⁰ Szyndler, „Indygeni Sejmu Czteroletniego”, 365–75.

¹¹ Trelińska, *Album armorum nobilium*, 797, poz. 2509.

¹² PN PAN Archiwum, Spuścizna Michała Rawity-Witanowskiego, sygn. 14: Rawita-Witanowski, *O indygenacie w dawnej Polsce. Opracowanie dotyczące rodzin o nazwiskach od Schmiden do von Zastrow i wykaz rodzin indygenowanych*, 1165r–5v.

¹³ Wajs, *Materiały genealogiczne, nobilitacje, indygenaty*, 123.

¹⁴ Zaznaczmy jednak, że autorka nie odnosi się do indygenatu Mikołaja Antoniego, ponieważ w przeszukanych zasobach niczego na jego temat nie ma.

¹⁵ Rejestruje (jako jedyny) Mikołaja Antoniego de Verny-Géraud w kolejności przypadającej literze „g”.

¹⁶ Wdowiszewski, „Regesty przywilejów indygenatu”, 66.

¹⁷ Pomijając liczne źródła relacyjne świadczące o jednocześnie obecnych Mikołaju i Gabrielu, wskażmy dowodnie na akty śmierci obojga. Mikołaj zmarł w 1808 r. w Krakowie, Gabriel zaś w 1813 r. w Kłwatach (pow. radomski). ABMar, sygn. 602, 147; APR, Urząd Stanu Cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Wsola, sygn. 1, 6, nr 19.

¹⁸ Szyndler, „Indygeni Sejmu Czteroletniego”, 365–75.

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ ADPI, sygn. 3764, 57, nr 68; PN PAN Archiwum, Spuścizna Michała Rawity-Witanowskiego, sygn. 14: Rawita-Witanowski, *O indygenacie w dawnej Polsce. Opracowanie dotyczące rodzin o nazwiskach od Schmiden do von Zastrow i wykaz rodzin indygenowanych*, 1165r–5v.

większością głosów za wcześniejszym zaleceniem²¹. Warunek ten zaostrzono w 1768 r., zaliczając sprawy szlachectwa do *materiae status*, wymagających jednomyślności²². Oprócz tego ponowiono wcześniej włożony na indygenów obowiązek wywiedzenia szlachectwa aż od dziada oraz bycia *bene possessionatus in ditionibus Reipublicae*²³.

W 1775 r. i 1790 r. uchwalono konstytucje pod wspólnym tytułem „Ostrzeżenie względem nobilitacyi y indygenatu”. Pierwsza określiła minimalną wartość nieruchomości, jaką indygena miał nabyć w ciągu roku (i której nie mógł zbyć przez 20 lat) na 200 000 złotych polskich, pod groźbą utraty szlachectwa z mocy samego prawa. Z obowiązku tego zwolnieni byli nobilitowani i uhonorowani indygenatem za zasługi dla wojska Rzeczypospolitej. Druga przedłużyła obowiązek wykazania nabycia nieruchomości z roku do trzech dla nowych szlachciców i indygenów, a także ustaliła termin wnoszenia opłaty stemplowej na rok i sześć niedziel z możliwością zwolnienia się od niej, gdyby szlachcic „kosztowniejszą iaką założył fabrykę”. Podtrzymano w niej również postanowienie, zgodnie z którym niewywiązanie się z tych obowiązków oznaczało utratę szlachectwa z mocy prawa. Terminowości mieli pilnować pieczętarze, na których spoczął obowiązek informowania stanów sejmujących o przypadkach naruszeń²⁴. Uzasadnia to nasze przypuszczenie, że choć utrata stanu i prerogatyw następowała *eo ipso*, to najwyraźniej – ze względu na doniosłość aktu – mogła być każdorazowo stwierdzana. Temu przypuszczeniu sprzyja brak źródeł potwierdzających utratę szlachectwa w następstwie zastosowania sankcji konstytucyjnej.

Wciąż w mocy pozostały dawne prawa wymagające dla ważności indygenatu dokonania nadania konstytucją na sejmie oraz wzbraniającej udzielania nadań dysydemtom²⁵. Każdy szlachcic musiał również złożyć przysięgę wierności, co do zasady osobiście²⁶, o czym możemy znaleźć wzmianki w konstytucji udzielającej nobilitacji lub nadającej indygenat z tamtego okresu²⁷. Dopiero wówczas szlachcic mógł otrzymać z kancelarii królewskiej dyplom poświadczający otrzymany indygenat.

Cudzoziemiec chcący otrzymać indygenat szlachectwa polskiego powinien spełnić dwa warunki: osiąść w Rzeczypospolitej i zostać zalecony do nadania. Gabriel Antoni de Verny, urodzony 31 października 1741 r. w Hertzing we Francji, przybył na stałe najpewniej w drugiej połowie lat siedemdziesiątych XVIII w. – i jeśli mu wierzyć – to przybył najpierw sam, później zaś sprowadził poślubioną 26 kwietnia 1781 r. w Saint-Nicolas-de-Port we Francji żonę – Irlandkę Barbarę Sebastianę Plunkett baronównę de Dunsany, urodzoną 9 czerwca 1753 r. w Bousbach we Francji²⁸. Już w 1778 r.

²¹ VL 8, 99, poz. 203. Zalecenie powinno pochodzić albo od posłów ziemskich, albo od hetmanów. Wymóg zalecenia do indygenatu nie był jednak ściśle przestrzegany, czego dowodzi sama praktyka w tym zakresie i co potwierdzają wcześniej ponawiane konstytucje potwierdzające obowiązek zalecenia poselskiego lub hetmańskiego poprzedzającego sejmowe nadanie. Szulc, „Praktyka indygenacyjna w szlacheckiej Rzeczypospolitej”, 115–7; zob. też m.in. VL 2, 397, 451; VL 5, 202, 216.

²² VL 7, 282.

²³ *Ibid.*

²⁴ VL 8, 164; VL 9, 193, poz. 211.

²⁵ VL 2, 451; VL 5, 79; VL 6, 328.

²⁶ VL 4, 409.

²⁷ Szulc, „Praktyka indygenacyjna w szlacheckiej Rzeczypospolitej”, 119–21.

²⁸ W inwentarzu majątku osobistego Lucyny z hr. de Verny Różyckiej, wnuczki Gabriela Antoniego, sporządzonego w 1859 r. przy zawarciu intercyzy przed powtórny małżeństwem, wykazano m.in. trzy portrety: śp. Leopolda de Verni, Antoniego Mikołaja de Verniego, ojca śp. Stanisława, portret fotograficzny

dzierżawił majątek Skowronów, w którym w 1782 r. urodziła się jego pierworodna córka, a w 1785 r. król Stanisław August mianował go swoim szambelanem²⁹. Mikołaja Antoniego barona de Verny-Géraud odnaleźliśmy w 1775 r. jako dzierżawcę zastawnego wsi Czepurka, a od 1788 r. – Bolęcina³⁰.

Pierwszy raz Gabriela Antoniego de Verny do indygenatu przedstawił 5 listopada 1790 r. osobiście król Stanisław August, który

przysłał fwoje intereflowanie się za Panem de Verni Szlachcicem Cudzoziemcem, ażeby ten, lat blisko 12. w Polfzccze zanydujący się, i w gofpodarftwie na wfiach przez dzierzawy trzymanym, chwalebnie się rządzący, mógł bydz do indygenatu przypufzczony, która to prozba, ieżeli fwoy fktuk wezmie, będzie miał ten dzień za fzczeńliwy i ukontentowanie mu przynofzący³¹.

Przeciwno rozszerzeniu uzgodnionej już listy cudzoziemskich szlachciców wystąpił poseł ziemi oszmiańskiej Józef Kociel³². Sprzeciw ten przyjął marszałek sejmu i nie podał pod głosowanie dodatkowych kandydatur³³. Ponownie do indygenatu zalecił „Graffa de Verni”, z wyliczeniem jego zasług, biskup płocki Krzysztof Szembek na sesji 9 listopada³⁴. Dwa dni później, 11 listopada, przyjęto konstytucję, mocą której Gabriel Antoni de Verny stał się polskim szlachcicem³⁵. Informację o procedowaniu sprawy indygenatu Mikołaja Antoniego de Verny-Géraud znajdujemy w dziariuszu z sesji 15 listopada, na której „projekt Indygenatu dla JP. Barona Michała [!] de Verni, na który po zapytaniu przez

Lucyny Różyckiej z córkami Aurelią i Zofią oraz dagerotyp Leopolda de Verni, ojca p. Różyckiej. APWGM, Kancelaria Józefa Bełkowskiego, notariusza w Grójcu, sygn. 3, 421. Portretów tych nie odnaleźliśmy, natomiast z rysopisu w paszporcie Gabriela Antoniego de Verny, 1803 r., wiemy, że był średniego wzrostu, twarzy opalonej o siwych włosach, ciemnobrązowych oczach i średniej wielkości nosie. Zob. AGAD, Materiały genealogiczne Wojciecha Wielądkiego, sygn. 62, 7.

²⁹ AGAD, MK, KK, sygn. 79, 114–5. Zachowała się korespondencja Stanisława Augusta z Franciszkiem Ksawerym Woyną z lat 1790–1791 w sprawie pensji wicehrabiego de Verny. Zob. Jusupović, Danilczyk, *Korespondencja polityczna Stanisława Augusta*, t. 1, 231–2, 235; t. 2, 12, 15–8, 20.

³⁰ W latach 90. XVIII w. włościanie uskarżali się na posesora wsi i wszczęli bunt przeciw niemu. Zob. Urban, *Poddani szlacheccy w województwie krakowskim*, 94–5. W początku XIX stulecia był posesorem dóbr Piła i Kościelec w departamencie krakowskim, które wydzierżawił Stefanowi Fölsöhazy de Ebörgöcz Oberhauzerowi i jego małżonce Barbarze z Lichańskich. Zob. BN, Archiwum Aleksandra Czółowskiego, sygn. 5582 IV: Łuszczynski, *Silva heraldica*, t. 4, 501. W Mikołaju Antonim de Verny-Géraud widziano potomka wójta przemyskiego Jakóba Solari a Vernia, mianowanego w 1667 r. pieszym pocztarzem założonej tam wtedy poczty. Nie doszukaliśmy się źródeł tego pokrewieństwa. Por. PN PAN Archiwum, Spuścizna Michała Rawity-Witanowskiego, sygn. 14: Rawita-Witanowski, *O indygenacie w dawnej Polsce. Opracowanie dotyczące rodzin o nazwiskach od Schmiden do von Zastrow i wykaz rodzin indygenowanych*, 1165r; Arłamowski, *Zapatriwania i dążenia gospodarcze szlachty*, 39. Za panowania Jana III bawił w Rzeczypospolitej agent francuski de Verny o przydomku Boucault. Wzmiankuje się go w korespondencji dyplomatycznej, śle on depeze królowi francuskiemu, wspomina o nim także król Jan III w liście do królowej Marii Kazimiery. Nic nam nie wiadomo o pokrewieństwie tegoż z omawianymi indygenami. Zob. Helcel, *Listy Jana Sobieskiego do żony Maryi Kazimiery*, 341–9, 351–4, 360, 368, 387–92, 430–1, 435–7.

³¹ VL 9, 192, poz. 208; *Dziennik Czynności Seymu Głównego Ordynarynego Warszawskiego*, sesja 344 (5.11.1790, piątek), k. b. p.

³² *Ibid.*

³³ *Ibid.*

³⁴ *Ibid.*, sesja 346 (9.11.1790, wtorek), k. b. p.

³⁵ *Ibid.*, sesja 347 (11.11.1790, czwartek), k. b. p. Konstytucja nosi jednak datę 10 listopada. Por. VL 9, 192, poz. 208.

JP. Marzałka Seymowego iednomyślna nastąpiła zgoda³⁶. Odnaleźliśmy dwa egzemplarze obustronnie zadrukowanej ulotki, mieszczącej z jednej strony tekst zatytułowany *Prozba urodzonego vice-hrabi de Verny*, na odwrocie zaś tekst do złudzenia przypominający konstytucję sejmową. Z uwagi na unikatowość druku, podajemy go *in extenso*:

PROZBA
URODZONEGO
VICE-HRABI DE VERNY.

Dobre i łaskawe przyięcie, ktore Nayiaśnieyła Rzeczpospolita Polka Ofobom i Familiom Zagranicznym do tego Kraiu przybywaiącym zawfze czyniła, była powodem niżej podpisanemu *Gabryelowi-Antoniemu Pod-Hrabiemu de Verny*; Iż nayprzód fam z Lotaryngii do Polski przybył, a potom z tamąd Zonę sprowadził.

Chcąc zaś mieć pole załżenia się teyże Nayiaśnieyłej Rzeczypospolitey i w Ofobie swoiey, i do tego włafne dzieci uspołobić, gdy tego bez zyłkania Indygenatu pozyłkać nie może, ośmiela się o niego Skonfederowane na tym Seymie Stany nayufilniey prościć.

Szlachetność Familii Jego, połączone przez związek Krwi z pierwfzemi Domami w Lotaryngii i Francyi z siebie iako i z Zony swoiey, (którą zawfze ifotnemi dowodami okazać się będzie gotow) czyniąc mu wfęp do szukania Kleynotu Szlachectwa Polkiego, włoży razem obowiązek nie tylko względem dopelnienia Prawa w sprowadzeniu i ulokowaniu Fortunki swoiey w tym Kraiu, lecz razem okazania się przez swoitą wierność i przychyłność godnym tych względow, o które z naypowinnieyłym doprafza się ufzanowaniem.

GABRYEL-ANTONI DE VERNY.

Jednak nigdzie nie znaleźliśmy konstytucji tej treści. Przypuszczamy, że mógł to być projekt wniesiony do łaski marszałkowskiej podczas sesji sejmowej, którym posilkowano się w redakcji włafciwej konstytucji. Utarta praktyka redakcyjna uwzględniała również w treści konstytucji triadę powinności indygeny, to jest wywód rodowitości, przysięgę i opłatę stemplową, których spelnienie pozwalało szlachcicowi otrzymać dyplom z kancelarii, a których w odbitce brakuje. Fakt udzielenia indygenatu tego samego

³⁶ *Dziennik Czynności Seymu Głównego Ordynaryinego Warszawskiego*, sesja 349 (15.11.1790, poniedziałek), k. b. p. Konstytucja nosi jednak datę 12 listopada 1790 r. Por. VL 9, 193–4, poz. 212.

³⁷ Dwa egzemplarze przechowuje Biblioteka Narodowa: sygn. SD XVIII.3.4095 i BN, sygn. SD W.3.2125 adl.

dnia zarówno Gabrielowi Antoniemu (również jego urodzonym już dzieciom obu płci), jak i innym cudzoziemcom mógł stanowić przyczynę, dla której z przedłożonego projektu nie skorzystano i zredagowano jedną konstytucję wspólną wszystkim dopuszczonym do szlachectwa polskiego³⁸.

Sejm walny obradujący w okresie od 6 października 1788 r. do 29 maja 1792 r. uchwalił trzy konstytucje odnoszące się do rodziny de Verny³⁹. Są nimi: nadanie indygenatu urodzonym de Verni (11 listopada 1790 r.)⁴⁰, nadanie indygenatu Mikołajowi Antoniemu baronowi de Verni Gierand (12 listopada 1790 r.)⁴¹ oraz zwolnienie de Verny z opłaty stempowej za dyplom indygenatu (25 listopada 1790 r.)⁴². Pierwsza i trzecia dotyczą Gabriela Antoniego wicehrabiego de Verny d'Abbeville, druga natomiast Mikołaja Antoniego barona de Verny-Géraud.

*Actum etc. die undecima
mensis Novembris. A. D. 1790-no.*

*Actum etc. die duodecima
mensis Novembris. A. D. 1790-no.*

*Oblata*⁴³

Indygenaty osób niżej wyrażonych.

Przez wzgląd na talenta i usługi przez urodzonych postów ziemskich zalecone, My Król, wraz z skonfederowanemi Rzplitey stanami, urodzonym de Verni, Franciszkowi Ernestowi Hennigowi agentowi Naszemu w Gdańsku, Franciszkowi Mezerowi, Ernestowi, i Andrzejowi Sartoriusom, Janowi, Robertowi Watsonowi, ich potomstwu, indygenat szlachectwa Polskiego, nadaemy pod obowiązkiem zadosyć uczynienia nakazom praw tysięcy siedemset siedemdziesiąt piątego, i terazniejszego seymu co do tey okoliczności uchwalonym, a gdy ie dopełnią i wywód rodowitości uczynią, tudzież przysięgę na wierność Rzeczypospolitey wykonaią, kancelarya Nasza narodowa, wydać onym dyplomata obowiązana będzie.

*Podpisy*⁴⁴

Oblata

Indygenat dla urodzonego barona de Verni Gierand szlachcica Lotaryńskiego.

Przez wzgląd na zacność krwi i imienia za granicą dystygowanego urodzonego Mikołaja Antoniego dwóch imion barona de Verni Gierand porucznika w woysku Francuzkim, onegoż do indygenatu państw Rzeczypospolitey przypuszczamy, tak iednak, aby przed wykonaniem na wierność przysięgi wywód rodowitości swoiey, przed wielmożnemi kancelarzami okazał, i warunki praw tysięcy siedemset siedemdziesiątego piątego, i na terazniejszym seymie względem indygenów postanowione, dopełnił.

Podpisy

³⁸ Dyplom indygenatu Gabriela Antoniego de Verny za podstawę nadania wskazuje konstytucję pod tytułem „Indygenaty osób niżej wymienionych”. Por. AGAD, MK, KK, sygn. 98, 302; VL 9, 192, poz. 208.

³⁹ Tekst z VL 9 skolajonowaliśmy z tytułem referencyjnym. Por. *Zbior konstytucyi i uchwał Seymu*, 218, 220–1.

⁴⁰ VL 9, 192, poz. 208.

⁴¹ *Ibid.*, 193–4, poz. 212.

⁴² *Ibid.*, 194, poz. 214.

⁴³ W obu konstytucjach: *Oblata. Magnificus Iosephus Narbutt confederacionis generalis D. Lit. Secretarius eidem officio actisque illius constitutionem infrascriptam obtulit et ad ingrossandum in acta praesentia porrexit tenoris talis. Ibid.*, 192, poz. 208; *ibid.*, 193–4, poz. 212. W rękopisie konstytucji zamiast „de Verni” stoi „de Verni”. Zob. AGAD, Archiwum Publiczne Potockich, sygn. 100, t. 1, 453.

⁴⁴ W obu konstytucjach: „Stanisław Nałęcz Małachowski ref. W.K. seymowy y konferedacyi prow. Koronnych marszałek. Kazimierz xiążę Sapieha generał art. Lit. marszałek konferedacyi W. X. Lit. / Bazyli Walicki

Gabriel Antoni został polskim szlachcicem mocą konstytucji nadającej indygenat zbiorowo – urodzonym de Verni oraz siedmiu innym cudzoziemskim szlachcicom zaleconym sejmowi ze względu na „talenty i usługi” przez posłów ziemskich. Nadanie Mikołaja Antoniego jest indywidualne, a on sam nie został do niego przez nikogo zalecony, otrzymując szlachectwo polskie „przez wzgląd na zacność krwi i imienia za granicą dystyngowanego”. Ponadto w odnoszącej się do niego konstytucji nie zapisano obowiązku wydania dyplomu indygenatu. Wprawdzie obowiązek ten wynika z konstytucji z 1775 r., lecz konstytucje indygenacyjne tego okresu pokazują, że był on werbalizowany (podobnie jak wywód rodowitości i przysięga). Możemy więc podejrzewać, że rozmyślnie go przemilczano.

Gabriel Antoni de Verny przeprowadził wywód rodowitości zgodnie z postanowieniami konstytucji z 1641 r. z wykorzystaniem lotaryńskich dokumentów, które zostały następnie zaprzysiężone przez polskiego notariusza publicznego⁴⁵. Sięgały one 1330 r., obejmując urodzonego ok. 1299 r. protoplastę rodu – Porcenala de Verny, będącego wstępnym indygeny w 12. stopniu⁴⁶. Stanowiły one podstawę sporządzenia drzewa genealogicznego, które Gabriel Antoni de Verny zamówił najpewniej w znacznym nakładzie. Znaleźliśmy sześć egzemplarzy – cztery z nich znajdują się w prywatnych kolekcjach: Agnieszki Battelli (Polska) oraz François Rostain (Francja)⁴⁷, Oliviera Rostain (Francja) oraz u potomków rodziny de Manheulle (Francja) – krewnych macierzystych Gabriela Antoniego de Verny, piąty jest w zasobie Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie⁴⁸, szósty zaś w Centralnym Państwowym Archiwum Ukrainy w Kijowie⁴⁹. Egzemplarz znajdujący się w AGAD (wraz z innymi dokumentami) najpewniej przekazał Wojciechowi Wielkiedce sam Gabriel Antoni de Verny, prenumerator *Heraldyki*, w odpowiedzi na apel wydawcy, aby „[...] każdy o swoim domu raczył [...] udzielać wiadomości z autentycznych dokumentów, z przyłączeniem Summaryulzu *de Anno & Feria*”⁵⁰, a ten, który przechowywany jest w Centralnym Państwowym Archiwum Ukrainy w Kijowie, stanowi część szerszego zbioru gromadzącego pozostałości działalności Józefa Kaczanowskiego, świadczącego usługi wydobywania dokumentów legitymacyjnych na potrzeby postępowań przed Heroldią Królestwa Polskiego. Egzemplarze nie są jednak identyczne. Te z prywatnych kolekcji – w przeciwieństwie do złożonych w archiwach – nie mają odbitego wizerunku herbu; u F. i O. Rostain w miejscu na niego przeznaczonym wyciśnięto pieczęć lakową do sygnowania korespondencji. Egzemplarze Battelli oraz będący własnością po-

wojewoda generał ziem Rawskich dep. do konst. Z senatu prow. Wielkopolskiej. Antoni Giełgud starosta jeneralny xięstwa Żmudzkiego dep. do konstytucji z prow. Małopolskiej. Stanisław Kostka Potocki poseł Lubelski dep. do kon. z prow. Małopolskiej. A. Suchodolski P. W. S. dep. do kon. Post cujus quidem constitutionis quietavit Józef Narbutt sekretarz konf. W. X. L.” VL 9, 184, poz. 184; *ibid.*, 192, poz. 208; *ibid.*, 193–4, poz. 212.

⁴⁵ VL 4, 10; AGAD, MK, KK, sygn. 98, 303. Dokumenty te spłonęły w pożarze Archiwum Akt Dawnych w Warszawie, który wzniecili tłumiący powstanie warszawskie żołnierze niemieccy.

⁴⁶ AGAD, Materiały genealogiczne Wojciecha Wielkiedki, sygn. 62, 6.

⁴⁷ Ponadto kserokopia egzemplarza Battelli wraz z odręczną notą S. Szrednickiego o indygenacie G.A. de Verny znajduje się w BJ, Materiały genealogiczne Andrzeja Kostrzewskiego, t. 17: Taczanowski – de Verny, Przyb. 216/19, k.b.p., a kserokopia egzemplarza F. Rostain przechowywana jest na Zamku Królewskim w Warszawie – Muzeum, Gabinet Genealogiczno-Heraldyczny, II Archiwum Szymona Konarskiego, pudło 12, sygn. 252.

⁴⁸ AGAD, Materiały genealogiczne Wojciecha Wielkiedki, sygn. 62, 6.

⁴⁹ ЦДІАУ, Колекція документів Департаменту Герольдії Царства Польського, фонд № 966, оп. № 1, спр. № 74, к. 296.

⁵⁰ Wielkiedko, *Heraldyka czyli opisanie familii*, k.b.p.

tomków rodziny de Manheulle niczym nie kompensują tego braku. Na obu pod dolną bordiurą widnieje miejsce i data druku, ucięte w egzemplarzu podarowanym Wielądcce i u Kaczanowskiego – „Imprimé à Landau le 4ème Messidor l’an 5ème de la République française, (le 22ème Juin 1797.)”. Wyróżniają je także uzupełnienia koligacji od najstarszej córki Gabriela Antoniego de Verny, uczynione w formie odręcznych dopisków przez Stanisława Srzednickiego (u Battelli) i Konstantego Czyszkowskiego i jego potomków (u F. Rostain), z których tylko tego ostatniego jest prawidłowy, gdyż ojczystej babki Srzednickiego nie ma w drzewie genealogicznym⁵¹. Wiemy także o istnieniu egzemplarza drzewa genealogicznego, na którym odcisnięto pieczęć herbową, który został wraz ze srebrną pieczęcią de Verny skradziony po śmierci jego posiadacza – Edmunda Rostain w 1958 r.

Arenga drzewa genealogicznego daje nam ogólną wiedzę na temat pochodzenia i statusu społecznego rodziny de Verny:

GÉNÉALOGIE

DE LA MAISON DE VERNY, OU DES CHEVALIERS DE FONTENOY, ORIGINAIRE DE LA TOURAINE,

qui vint au commencement du quinzième siècle avec les Princes de la Maison d'Anjou s'établir en Lorraine, après le désastre qui suivit en Chypre la Bataille de 1425. Elle était passée en Palestine de la Touraine, où elle possédait la Baronie de Verny; prouvée en 1574, 1583, par-devant le Conseil d'Etat du Duc Charles III, en 1641, par-devant les Commissaires députés par Charles IV. et en 1765 par-devant ceux de sa Majesté le Roi de Pologne, Duc de Lorraine, ensuite en 1792. par-devant ceux du Roi et de la Sérénissime République de Pologne.

oraz blazonuje lotaryński herb de Verny, udostojniony następnie przez Stanisława Augusta Orderem Orła Białego:

Porte d'azur, à une bande abaissée, terminée d'un Croissant d'argent, cotoyée de trois molettes à huit rais de même, deux en chef, et une en pointe; et depuis plus deux siècles, écartelé; au 1er, burelé d'argent et d'azur de dix pièces; qui sont de Nesle; au 2e et 3e d'or au Lion de gueules, qui sont d'Eu; au 4e échiqueté d'or et d'azur au chef d'azur, chargé de trois fleurs de lis d'or, mises en fasces; qui sont de Vermandois, et sur le tout de Verny, ou des Chevaliers comme ci-dessus. Cette maison a porté les armes suscelles de Manheulle-Bourgesch, comme elles sont peintes dans son Diplôme d'Indygenat de Pologne; et comme elles sont gravées ci-dessus⁵².

⁵¹ Porównajmy oba dopiski uczynione pod nazwiskiem Anny Zofii Karoliny Adelajdy Wiktorii de Verny. Na egzemplarzu Battelli Srzednicki dopisał „wyszła za mąż za Wincentego Srzednickiego – z tego małżeństwa byli synowie Ludwik i Wincenty. Ostatni ożenił się z Petronellą Ostrzykowską i miał dzieci Władysława, Natalię zamężną Rudzką i Stanisława Srzednickiego”. Z kolei na egzemplarzu F. Rostain dopisali: Konstanty Cieszkowski – „mariée à Léonard Czyszkowski Constantin Czyszkowski né le 9 avril 1814”, jego syn Stefan – „dont Stephen Czyszkowski, Gustave, Emma, Sébastien, Emma, Louis, Jeanne, Edmond, Raoul”, wnuk Konstantego Raoul – „Jeanne Louise, Pierre, Claude François, Stephen”. O tym, że wskazana przez Srzednickiego córka Gabriela Antoniego nie jest jego babką, świadczy dowodnie relacja zeznana do inwentarza spadkowego po zmarłym w 1815 r. Wincentym Srzednickim, w której szwagier zarzuca Wiktorii z de Verny Śrzednickiej, że skrycie wywiozła zboże męża do majątku siostry Karoliny z de Verny Czyszkowskiej. APR, Akta notariusza radomskiego Wolskiego Piotra, sygn. 11, 217.

⁵² AGAD, Materiały genealogiczne Wojciecha Wielądky, sygn. 62, 6. Gwoli ścisłości, sporządzone z wizerunku herbu na dyplomie polskie tłumaczenie blazonowania zob. Trelińska, *Album armorum nobilium*, 797, poz. 2509.

Niedorysowany i niebarwny wizerunek polskiego herbu de Verny widnieje na dyplomie indygenatu wpisanym w księdze kancelarskiej prowadzonej przez ks. kan. Hugona Stumberga Kołłątaja⁵³.

Indygena obowiązany był do wniesienia opłaty stemplowej wynoszącej 1000 czerwonnych złotych⁵⁴. Od tej jednak Gabriel Antoni został zwolniony, mocą zalecenia dla komisji rządowej skarbu uchwalonego na osobiste żądanie króla Stanisława Augusta, który na sesji sejmowej z tronu wyrzekł, że jest mu znany stan majątkowy indygeny i wie, że jest ubogi⁵⁵. Rekompensatą za odstąpienie od obowiązku stempla ustanowiono powinność sprowadzenia dziesięciu rodzin rolniczych z Francji⁵⁶:

Actum etc. die vigesima quinta mensis Novembris A. D. 1790-no.

Oblata. Magnificus Antonius Siarczyński S. R. M. et comitorum ordinariorum generalium atque confederacionis generalis regni secretarius eidem officio actisque etc. tenoris talis:

Zalecenie kommissyi skarbu Koronnego.

Ponieważ urodzony de Verny prawem seymu niniejszego za indygenę przyjęty, familii rolniczych zagranicznych dziesięć do kraiów Rzeczypospolitey przez doniesienia urodzonych posłów oświadcza sprowadzić; a zatym My Król, za zgodą stanów, tegoż urodzonego de Verny w nagrodę jego offiary od zapłaty stempla wypadłego uwalniamy; mieć chcąc, aby tenże urodzony de Verny pomienione familie sprowadziwszy, one komissyi cywilno-woyskowej swego powiatu, prezentował, i dopełnienia offiary swoiey tamże wzięte świadectwo w kommissyi skarbowey Koronney złożył.

*Podpisy jak wyżej*⁵⁷. *Post cujus itd. A. Siarczyński J. K. Mci seym. i konf. kor. s.*

Rozstrzygnięcie, który z indygenów był beneficjentem owego zwolnienia, nie było rzeczą łatwą. Wdowiszewski przypisał je Gabrielowi Antoniemu de Verny, ograniczając się do stwierdzenia, że indygena spełnił ten warunek⁵⁸. Nie mogliśmy na tym poprzestać, skoro w swojej pracy rzeczywiście zunifikował obu Lotaryńczyków. Sięgnęliśmy więc do deponowanej przez Polską Akademię Nauk spuścizny Wdowiszewskiego, w której znalazły się materiały służące mu do przygotowania „Regestów przywilejów indygenatu w Polsce”, i wśród niepomiernej liczby odręcznych notatek odnaleźliśmy ekscerpt z pro-

⁵³ Por. AGAD, MK, KK, sygn. 98, 304.

⁵⁴ VL 9, 67, poz. 304.

⁵⁵ *Dziennik Czynności Seymu Głównego Ordynarynego Warszawskiego*, sesja 350 (22.11.1790, poniedziałek), k.b.p.

⁵⁶ Rawicz, „Indygenat w Polsce za Stanisława Augusta”, 13, podaje, że łącznie trzy razy odstąpiono od tego obowiązku. Oprócz Gabriela Antoniego dotyczyło to braci Ernesta i Jędrzeja Sartoriusów de Szwanefeldów, którym dozwolono wnieść jedną opłatę zamiast dwóch, oraz Wawrzeńca d'Engestroma, którego z przyczyn politycznych zwolniono bezwarunkowo. VL 9, 194, poz. 214; *ibid.*, 195, poz. 216; *ibid.*, 277, poz. 324.

⁵⁷ „Stanisław Nałęcz Małachowski ref. W.K. seymowy y konferedacyi prow. Koronnych marszałek. Kazimierz xiążę Sapięha generał art. Lit. marszałek konferedacyi W. X. Lit. / Bazyli Walicki wojewoda generał ziem Rawskich dep. do konst. Z senatu prow. Wielkopolskiej. Antoni Giełgud starosta jeneralny xięstwa Żmudzkiego dep. do konstytucji z prow. Małopolskiej. Stanisław Kostka Potocki poseł Lubelski dep. do kon. z prow. Małopolskiej. A. Suchodolski P. W. S. dep. do kon. *Post cujus quidem constitutionis etc.*” VL 9, 184, poz. 184; *ibid.*, 192, poz. 208; *ibid.*, 193–4, poz. 212.

⁵⁸ Wdowiszewski, „Regesty przywilejów indygenatu”, 66.

tokołów ekonomicznych Komisji Skarbu, który nie pozostawia wątpliwości o prawidłowości wskazania w „Regestach”⁵⁹.

Gabriel Antoni de Verny złożył przysięgę na wierność Jego Królewskiej Miłości i Rzeczypospolitej 20 czerwca 1792 r. przed podkanclerzem koronnym Kollątajem, dopełniając tym samym wymaganych formalności⁶⁰. Kolejnego dnia Kancelaria Koronna wystawiła mu dyplom indygenatu szlachectwa polskiego⁶¹.

Wiemy również, że indygena spełnił wymóg dotyczący osiadłości. Od 1784 r. Gabriel Antoni był posesorem pojezuickich dóbr Lutobrog⁶². Ze względu na przeciągający się proces uzyskania szlachectwa polskiego nie mógł oficjalnie być ich właścicielem, dlatego dobra te kontraktem z 3 lipca 1784 r. za sumę 21 800 złotych polskich nabyła na swoje imię poprzez plenipotentę kasztelanka krakowska hetmanowa Izabela Elżbieta z książąt Poniatowskich Janowa Branicka. Transakcja ta była jednak fikcyjna o tyle, że pieniądze wyłożył de Verny, co Branicka przyznała własnoręcznie podpisanym rewersem⁶³. Podobnie zobowiązała się przenieść tytuł własności dóbr na indygenę, gdy tylko otrzyma on szlachectwo polskie lub gdy wskaże kupca na nie. Dopiero po otrzymaniu indygenatu na sejmie w 1790 r. mógł on, zgodnie z obowiązującym prawem i zawartym kontraktem, domagać się przepisania tytułu prawnego, co nastąpiło – nie bez perturbacji – przed Regencją Białostocką kontraktem z 6 maja 1800 r., potwierdzonego 28 kwietnia 1801 r. przed Regencją w Toruniu⁶⁴. Wkrótce nieruchomości tę Gabriel Antoni musiał zbyć – jako należący do *sujets mixtes* i nieposiadający domicylu w monarchii pruskiej, nie mógł jej – jako leżącej na terytorium pod panowaniem pruskim – posiadać⁶⁵.

Z terenu dawnej majątności Lutobrog powstały trzy miejscowości wchodzące w skład gminy Zatory: wieś Lutobrok (0523873), wieś Lutobrok-Folwark (0523904) i jej wydzielo-

⁵⁹ Sporządzony przez Wdowiszewskiego, przed II wojną światową pracownika Archiwum Akt Dawnych w Warszawie, odpis protokołu przytaczamy w zupełności: „Protokoły ekonom. Komisji Skarbu Obojga Narodów (Dział XLIII Ks. A. 30 str. 1708 [obecnie Met. Gł. i Met. Skarbu Kor. XLIII/A.30, str. 1708]) / Dn. 18. VI. 1792 Komisja ek. przychylając się do prawa pod dniem 25. grudnia r. 1790 w akta grodzkie warszawskie per oblatum wniesionego, przez które Ur. de Verny od opłaty stępla na indygenat został uwolniony pod kondycją sprowadzenia dziesięciu familij rolniczych do Krajów Rzplitej, gdy z obrony tegoż Prawa o dopełnieniu tej swojej ofiary świadectwo Prześwietnej Komisji Cywilno-Wojsk. ziemi nurskiej pod dniem 26. kwietnia roku terażn. wydanym składa przeto zleca Regencji (podatku stęplowego), aby stępel na dyplomie jego gratis przyłożyła”. Rozstrzygająca była dla nas kognicja komisji cywilno-wojskowej ziemi nurskiej, na której znajdowała się majątność Lutobrok. PN PAN Archiwum, Materiały Zygmunta Wdowiszewskiego, sygn. 45: *Indygenaty 1519–1793*, 561; zob. *ibid.*, 560r–60v, 561v.

⁶⁰ AGAD, MK, KK, sygn. 98, 354.

⁶¹ AGAD, MK, KK, sygn. 98, 301–6. PN PAN Archiwum, Materiały Zygmunta Wdowiszewskiego, sygn. 45: *Indygenaty 1519–1793*, 561; zob. *ibid.*, 560r–560v, 561v. Dyplom był złożony w Archiwum Heroldii Królestwa Polskiego pod nr 10944. Odnotujemy jeszcze, że pieczęć na dyplomie była odcisnięta już 19 czerwca, a więc w przededniu złożenia przez indygenę przysięgi. AGAD, MK, Sigillata, sygn. 37, 148v; *ibid.*, sygn. 40, 17.

⁶² Sulimierski, Chlebowski, Walewski, *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego*, t. 5, 489; *ibid.*, t. 7, 353; *ibid.*, t. 8, 294, 333; *ibid.*, t. 13, 386. G.A. de Verny, nie będąc jeszcze formalnym właścicielem dóbr, protokołem z 8 maja 1798 r. zapisał hipotecznie na Lutobrogu swojej żonie Barbarze Sebastianie tytułem zabezpieczenia posagu sumę 2333 talarów 8 groszy (14 000 złotych polskich) oraz na rzecz wdowy Genty z Warszawy sumę 5000 talarów (9000 złotych polskich), uprawniając je do pobierania rocznie 5% od zapisanych sum. Zob. AGAD, Archiwum Branickich z Białegostoku, sygn. 119, 181–3.

⁶³ *Ibid.*

⁶⁴ *Ibid.*, 131–47, 148–55.

⁶⁵ *Ibid.*, 43–4.

na administracyjnie część Werne (0523910) oraz przynależąca do gminy Obryte osada leśna Lutobrok-Gajówka (0515678)⁶⁶. Etymologia nazwy kolonii Werne jest ewidentna i przypuszczamy, że właśnie tam indygena mógł skolonizować francuskie rodziny rolnicze⁶⁷.

Gabriel Antoni de Verny otrzymał przynajmniej dwa dyplomy indygenatu⁶⁸. Oba zostały mu wydane bezpłatnie⁶⁹. Nie odnaleźliśmy natomiast dyplomu indygenatu Mikołaja Antoniego de Verny-Géraud. Sejm grodzieński konstytucją z 1793 r. na nowo przyznał „Baronowi de Verny Geraud, szlachcicowi lotaryńskiemu” i jeszcze innym cudzoziemcom polski indygenat, zwalniając ich bezwarunkowo od opłaty stemplowej⁷⁰. Wśród nich znajdujemy także tych, którzy otrzymali go na Sejmie Wielkim. Przypuszczamy, że nadanie ponowiono ze względu na niewywiązanie się z zobowiązań powstałych z chwilą otrzymania szlachectwa polskiego.

Dalsze losy de Verny na ziemiach polskich

Z małżeństwa Gabriela Antoniego de Verny z Barbarą Sebastianą baronówną Plunkett de Dunsany zawartego 26 kwietnia 1781 r. w Saint-Nicolas-de-Port we Francji przyszli na świat⁷¹: jedyny syn Leopold Antoni Michał Stanisław (ur. 15 maja 1783 r.)⁷² oraz córki: Anna Zofia Karolina Adelajda Wiktoria (ur. 30 marca 1782 r.)⁷³, Marianna Izabela Teresa (ur. 21 grudnia 1784 r.)⁷⁴, Maria Magdalena Stefania (ur. 9 kwietnia 1790 r.)⁷⁵, Gabriela (ur. ok. 1791 r.)⁷⁶, Józefa (ochrzczona z wody 1792 r.)⁷⁷ oraz Wiktoria (ur. ok.

⁶⁶ Podane w nawiasach numery są identyfikatorami SIMC poszczególnych miejscowości.

⁶⁷ Odnajmy także, dziś nieistniejący, folwark o patronimicznej nazwie Abbewilów (okolice Rawy) urządzony przez Aleksandra de Verny, syna Leopolda Antoniego, w 1876 r. po sprzedaży części dóbr Gzdów. Folwark ten w swoim czasie stał się własnością siostry najpewniej bezdzietnie zmarłego Aleksandra, Stefanii z de Verny Losiowej i wszedł w skład spadku po niej. *Gazeta Sądowa Warszawska* 51 (6[18].12.1890), 426. W 1890 r. wystawiony na licytację z sumą wywoławczą 10 000 rubli srebrnych za 103 morgi gruntu. *Słowo* 24 (19[31].01.1890), 3.

⁶⁸ Jeden z dyplomów służył Leopoldowi de Verny w postępowaniu legitymizacyjnym przed Heroldią Królestwa Polskiego, później również jego synowi – Tomaszowi Zenonowi Wiktorowi. BJ, Zbiory i prace genealogiczne Zygmunta Pusłowskiego. Spis szlachty Królestwa Polskiego z tytułu przed ogłoszeniem prawa wylegitymowanej, t. III (IV): S–Z, rkps, 127, sygn. Przyb. 728–729/99.

⁶⁹ PN PAN Archiwum, Materiały Zygmunta Wdowiszewskiego, sygn. 35: *Oplaty za nobilitacje i indygenaty XVII–XVIII w.*, 13.

⁷⁰ Konstytucja nadała indygenat Uur. hrabiom Brigiddo, Janowi de Schall, Janowi Wencesławowi i Antoniemu de Bubna i Littiz, Jędrzejowi i Ernestowi Sartoriuszom, Franciszkowi Ernestowi Hennigowi, Franciszkowi de Meser i Elobertowi Watsonowi. Są to przeważnie wymienieni konstytucją, mocą której Gabriel Antoni de Verny stał się polskim szlachcicem. VL 10, 342, poz. 46.

⁷¹ Z rodu Plunkettów pochodził kanonizowany w 1975 r. umęczony prymas Irlandii – Oliver Plunkett (1625–1681), powieszony, dekapitowany i poćwiartowany w czasie antykatolickich zamieszek.

⁷² ADP1, sygn. 3764, 57, nr 68.

⁷³ *Ibid.*, 57, nr 67.

⁷⁴ *Ibid.*, 62, nr 10.

⁷⁵ ADP1, sygn. 3765, 17, nr 26.

⁷⁶ Nie odnaleźliśmy metryki urodzenia Gabrieli de Verny. Rok urodzenia ustaliliśmy na podstawie wieku zeznanego przez świadków w akcie zgonu z 1874 r. APWOP, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Przasnyszu, sygn. 50, 162v, nr 116.

⁷⁷ *Ibid.*, 27, nr 24.

1795 r.)⁷⁸. Kres osobistej świetności indygeny znaczy upadek Rzeczypospolitej i związana z nią utrata sprawowanych funkcji publicznych oraz znaczne osłabienie elitarnych koneksji wobec utraty wpływów przez jego mandantów. Uzyskawszy dekret stwierdzający nieistnienie małżeństwa, zawarł nowe – w Drzewicy w 1797 r. ze stolnikówną sochaczewską Katarzyną Trzczińską⁷⁹. Nie mieli oni wspólnych dzieci, a żona najpewniej szybko odumarała męża, skoro Gabriel Antoni u schyłku życia mieszkał u zięcia Leonarda Czyszkowskiego w Klwatach, gdzie zresztą zmarł 29 kwietnia 1813 r. w czasie epidemii⁸⁰. Został pochowany na cmentarzu przykościelnym parafii we Wsoli, na którym nie zachował się po jego pochówku żaden ślad. Barbara de Verny u schyłku życia mieszkała w Pułtusku i tamże zmarła 26 października 1831 r., a jej zgon zgłosił zięć, mąż Marii Magdaleny Stefanii, Wawrzyniec Lipski⁸¹.

Najstarsza z córek, posługująca się imieniem Karolina, 13 września 1806 r. wyszła za mąż za Leonarda Czyszkowskiego⁸², zmarła 9 października 1815 r. w Młodoćcinie Większym. Młodsza, Maria Magdalena Stefania, 20 lutego 1811 r. poślubiła wdowca Wawrzyńca Lipskiego⁸³, zmarła jako wdowa 14 lutego 1873 r. w Tomkowie⁸⁴. Oba małżeństwa doczekały się dzieci⁸⁵. Wiktoria de Verny 1 czerwca 1814 r. wyszła za mąż za Wincentego Średnickiego⁸⁶, a ich wnuk – Stanisław Srzednicki został w 1917 r. mianowany Pierwszym Prezesem Sądu Najwyższego w Warszawie i sprawował swój urząd do 1922 r.⁸⁷ Po rychłej śmierci męża wyszła powtórnie za mąż za Józefa Morawskiego, z którym miała dzieci, i zmarła 9 sierpnia 1865 r. w Sierpcu⁸⁸. Gabriela de Verny 26 lipca 1838 r. wyszła za mąż za Stefana Więckowskiego⁸⁹, nie miała z nim dzieci⁹⁰. Owdowiała 29 maja 1853 r.⁹¹ Prowadziła pensję żeńską w Pułtusku⁹², potem utrzymywała się z własnych funduszy jako właścicielka kamienicy w Przasnyszu, a od 1846 r. sprawowała opiekę nad Natalią Srzednicką, wnuczką swojej siostry Wiktorii⁹³. Zmarła 1 czerwca

⁷⁸ Nie odnaleźliśmy metryki urodzenia Wiktorii de Verny. Rok urodzenia ustaliliśmy na podstawie wieku oświadczonego przy małżeństwie z 1814 r., przy którego zawarciu powołano się na akt znania sporządzony w Sądzie Pokoju Powiatu Radomskiego. Alegaty aktu się nie zachowały. APR, Urząd Stanu Cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Wsola, sygn. 1, 58, nr 13.

⁷⁹ Parafia w Drzewicy, *Liber Copulatoru[m] in Paro[c]hiali Drzevicensi Ecclesia benedictionem Matrimonij rite Recipientium Anno D[omi]ni 1785 Dieb[us] Januarij Comparatus*, 23–3v. Dekretu nie odnaleźliśmy.

⁸⁰ APR, Urząd Stanu Cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Wsola, sygn. 1, 6, nr 19.

⁸¹ ADPI, sygn. 915, 126, nr 416.

⁸² Parafia w Warszawie, *Liber Copulatorum Ecclesiae Parochialis*, 159v.

⁸³ ADPI, sygn. 4963, 51, nr 15 (16).

⁸⁴ W akcie zgonu występuje pod imieniem Stefania. APTOW, Akta Stanu Cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Płonne, sygn. 97, 71, nr 1.

⁸⁵ Uruski, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. 9, 93; Konarska, „Świadomość narodowa emigrantów”, 170.

⁸⁶ APR, Urząd Stanu Cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Wsola, sygn. 1, 58–60, nr 13.

⁸⁷ Pomian-Srzednicki, *Moje wspomnienia*, t. 1, 20; APPT, Akta Stanisława Srzednickiego (1840–1925; prawnik, pierwszy Prezes Sądu Najwyższego), sygn. 4, 9.

⁸⁸ APP, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Sierpcu, sygn. 82, 100v, nr 82.

⁸⁹ ADPI, sygn. 3990, 39–40, nr 28.

⁹⁰ Pomian-Srzednicki, *Moje wspomnienia*, t. 3, 124.

⁹¹ APWOP, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Przasnyszu, sygn. 28, 102v, nr 154.

⁹² Janicka, *Edukacja kobiet na ziemiach polskich*, 192.

⁹³ Pomian-Srzednicki, *Moje wspomnienia*, t. 3, 124.

1874 r. w Przasnyszu⁹⁴. Nie mamy wiedzy na temat losów Marianny Izabeli Teresy oraz Józefy. Przyпускаjemy jedynie, że zmarły w dzieciństwie.

Leopold de Verny zawarł dwa związki małżeńskie: pierwszy z Marianną Mikułowską w dniu 19 kwietnia 1809 r.⁹⁵, a po rozwodzie orzeczonym z wniosku żony poślubił Ewę Majewską w dniu 15 sierpnia 1832 r.⁹⁶ Doczekał się przynajmniej 25 dzieci, bynajmniej nie jedynie małżeńskich⁹⁷. Służył w wojsku austriackim (1802–1805), później w stopniu porucznika w wojskach Księstwa Warszawskiego (1806–1808)⁹⁸. Był ujęty na Liście Imiennej Osób, którym dozwolono w 1824 r. używać tytułów honorowych z prawem posługiwania się tytułem wicehrabiowskim w Królestwie Polskim⁹⁹, a w 1838 r. wylegitymował się ze szlachectwa przed Heroldią¹⁰⁰. Uczestniczył w powstaniu listopadowym w pułku Mazurów, bijąc się pod Białolęką, Ostrołęką, Kuflewem i Tykocinem¹⁰¹. Po jego stłumieniu przebywał pod nadzorem w Krakowie i Zatorze, skąd wrócił do Królestwa Polskiego po amnestii z 1832 r.¹⁰² Dalej wiódł życie ziemianina¹⁰³. Zmarł w Osiecku 23 października 1852 r.¹⁰⁴

Mikołaj Antoni de Verny-Géraud był dwukrotnie żonaty – z pierwszego małżeństwa zawartego 30 kwietnia 1778 r. z dużo od siebie starszą Małgorzatą de SAILLET wdową po François Matheline¹⁰⁵, z którą miał dwoje dzieci, zmarłych w niemowlęctwie¹⁰⁶. Relacje małżonków nie układały się pomyślnie, skoro żona, notorycznie sprawiając mężowi przykrości i wstyd w społeczeństwie, ukradła część należących do niego sreber i wyjechała potajemnie z dworu w Bolęcinie. Mimo usilnych starań męża nie zmieniła swojego nastawienia, „błąkając się po świecie, a wszędzie [go – przyp. E.Z.] szkalując”¹⁰⁷.

⁹⁴ APWOP, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Przasnyszu, sygn. 50, 162v, nr 116.

⁹⁵ Parafia w Cerekwi, *Liber Matrimoniorum*, 24.

⁹⁶ APL, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Jeruzalu, sygn. 27, 35v, nr 26. W urzędowym rysopisie Leopolda de Verny sporządzonym do wniosku o wydanie paszportu w 1841 r. ujawniono, że był dobrego wzrostu o ściągłej twarzy, czarnych włosach i piwnych oczach i ściągłej brodzie, a jego syn Aleksander był dobrego wzrostu o okrągłej twarzy, jasnych włosach, o piwnych oczach, miernym nosie i okrągłej brodzie. Zob. AGAD, Kancelaria Własna Namiestnika. Wydział Paszportowy, sygn. 2089, k.b.p.

⁹⁷ Nadmienmy, że rodzicami chrzestnymi L. de Verny było rodzeństwo króla Stanisława Augusta, książe Prymas Korony i Litwy Michał Poniatowski oraz kasztelanka krakowska Izabela Branicka. ADPI, sygn. 3764, 57, nr 68; AGAD, Materiały genealogiczne Wojciecha Wielądki, sygn. 62, 6. Jedną z córek – Kornelia z hr. de Verny *secundo voto* Beniuszewiczowa korespondowała miło z Julianem Fontaną, przyjacielem i kopistą Fryderyka Chopina. Zob. Hoesick, *Chopiniana*, t. 1, 92–6.

⁹⁸ Gembarzewski, *Wojsko Polskie 1807–1814*, XLII.

⁹⁹ Getka-Kenig, „The Genesis of the Aristocracy in Congress Poland”, 109; *Kurjer Warszawski* 298 (9.11.1840), 1425–6; Kosiński, *Przewodnik Heraldyczny*, 137, 194–5, 216.

¹⁰⁰ Po wejściu w życie Prawa o szlachectwie z 25 czerwca/7 lipca 1836 r. Heroldia Królestwa Polskiego odmówiła L. de Verny prawa do tytułu wicehrabiowskiego. Decyzję tę podtrzymało Ogólne Zebranie Warszawskich Departamentów Rządzącego Senatu. AGAD, Ogólne Zebranie Warszawskich Departamentów Rządzącego Senatu, sygn. 7, 269–71.

¹⁰¹ AGAD, Kancelaria Własna Namiestnika. Wydział Paszportowy, sygn. 2089, k.b.p.

¹⁰² Szerzej na temat powstańczej działalności L. de Verny w relacji jego współtowarzysza broni zob. Newlin-Mazaraki, *Pamiętnik i wspomnienia, passim*.

¹⁰³ Nowakowski, *Teofil Lenartowicz*, 19.

¹⁰⁴ APR, Urząd Stanu Cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Jezioraka, sygn. 68, 19v, nr 41.

¹⁰⁵ AKMKr, sygn. KM-11-28, 155.

¹⁰⁶ Por. AACz, sygn. KM 894, 91, 105; ANK, C.K. Kancelaria Ziemska Krakowska, sygn. 15, 61–2a, nr 75.

¹⁰⁷ *Ibid.*

Zmarła, żyjąc samotnie w Krakowie, została pochowana 22 października 1796 r. na cmentarzu św. Filipa¹⁰⁸. Z drugą żoną, Petronellą z Fihauserów¹⁰⁹, wdową po swoim przyjacielu z loży masonskiej Wincentym Borzęckim¹¹⁰, nie miał potomstwa¹¹¹. W czasie wojny polsko-rosyjskiej w obronie Konstytucji 3 maja, po napaści wojsk carycy na Litwę, baron zadeklarował się królowi Stanisławowi Augustowi skompletować pułk konny¹¹². Mikołaj Antoni de Verny-Géraud zmarł w Krakowie rażony apopleksją 9 maja 1808 r.¹¹³ Został pochowany na Cmentarzu Rakowickim (kwatery Cc, rząd 3, grób nr 2), a na jego grobie siostra, w wykonaniu włożonego na nią testamentem polecenia czuwania nad pogrzebem brata, wzniosła klasycystyczny pomnik przedstawiający personifikację Smutku z inskrypcją¹¹⁴:

D. O. M. / NA PAMIĄTKĘ ŚMIERCI / NIEGDY S. P. MIKOŁAJA ANTONIEGO / BARONA DE WERNY GERAUD / DNIA 9 MAIA ROKU 1808 NASTĄPIONEY / GROBOWIEC TEN / ROZALIA DE WERNI GERAUD RACZYŃSKA / ZMARLEGO BRATA SIOSTRA RODZONA / Z WDZIĘCZNEGO SERCA / WYSTAWIŁA / Y DUSZĘ ZMARLEGO MODŁOM / POBOŻNYM POLECA.

Wraz z Mikołajem Antonim do Rzeczypospolitej sprowadziły się jego dwie młodsze siostry, Rozalia i Zuzanna. Ta ostatnia musiała się w pewnym momencie oddalić od rodzeństwa, skoro Mikołaj Antoni testamentem ustanowił dla niej zapis pieniężny *si vivit*, polecając jej odnalezienie siostrze Rozalii¹¹⁵. Rozalia wyszła 8 stycznia 1809 r. za mąż za Dominika Raczyńskiego, komisarza obwodu miechowskiego w Olkusz¹¹⁶. Owdowiała w 1831 r. i do swojej śmierci utrzymywała się z dożywocia płaconego przez Józefa Derycha, który ustanowił je na jej rzecz w zamian za prawo własności dóbr Cianowice¹¹⁷. Zmarła 31 maja 1836 r. w Krakowie¹¹⁸.

Zuzanna z de Verny-Géraud Reychlowa zmarła jako wdowa 27 marca 1838 r. w Krakowie¹¹⁹.

¹⁰⁸ ABMar, sygn. 599, 168.

¹⁰⁹ ADK, Smardzowice, sygn. 24, 93.

¹¹⁰ Załęski, *O masonii w Polsce*, 107.

¹¹¹ Uważamy za wskazane odnotowanie sympatycznego liryku ku czci tejże, wówczas ledwo odumarłej wdowy, który pozwala nam wyrobić zdanie na temat zainteresowania, jakim cieszyła się wśród mężczyzn. Dodajmy, że zachowały się malowane w konwencji pendant miniaturowe Barona i Baronowej, przekazane razem z innymi obrazami Muzeum Narodowemu na mocy zapisu testamentowego Seweryny z Szembeków Czajkowskiej. *Wiersz do Wielmożney Baronowej*, Ossol., sygn. 18.784; Swieykowski, *Miniatury Muzeum Narodowego*, 41, poz. 47–8.

¹¹² Korzon, *Wewnętrzne dzieje Polski za Stanisława Augusta (1764–1795)*, t. 5, 144; PN PAN Archiwum, Spuścizna Michała Rawity-Witanowskiego, sygn. 14; Rawita-Witanowski, *O indygenacie w dawnej Polsce. Opracowanie dotyczące rodzin o nazwiskach od Schmiden do von Zastrow i wykaz rodzin indygenowanych*, 1165 r. Powołuje się on na niezachowaną księgę „Militaria”, wchodzącą w skład Metryki Koronnej.

¹¹³ ABMar, sygn. 602, 147.

¹¹⁴ Krawczuk, *Cmentarz Rakowicki w Krakowie*, 79. Nagrobek poddano w 2005 r. renowacji, którą zrealizowano pod kierunkiem Bożeny Boby-Dygi i według przygotowanego przez nią programu prac konserwatorskich. Zob. Boba-Dyga, *Dokumentacja konserwatorska*.

¹¹⁵ ANK, C.K. Kancelaria Ziemiska Krakowska, sygn. 14, 479, nr 439.

¹¹⁶ ADK, Smardzowice, sygn. 24, 95, nr 71.

¹¹⁷ APK, Rząd Gubernialny Radomski, sygn. 378, 21–40.

¹¹⁸ ANK, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Najświętszej Marii Panny w Krakowie, sygn. 105, 27, nr 80.

¹¹⁹ *Ibid.*, sygn. 113, 24, nr 72.

Podsumowanie

Gabriel Antoni wicehrabia de Verny d'Abbeville oraz Mikołaj Antoni baron de Verny-Géraud przybyli w połowie XVIII w. na ziemię Rzeczypospolitej Obojga Narodów z zamiarem zaciągnięcia się na służbę u króla Stanisława Augusta. Dopelnieniem ich osobistego zaangażowania w sprawy polskie było nadanie indygenatu, który przyznawał pełnię praw obywatelskich równych rodzimej szlachcie. Zrekonstruowana przez nas procedura nadania indygenatu szlachectwa polskiego pozwoliła na wyjaśnienie rozmaitych błędów dostrzeżonych w literaturze i uzupełnienie stanu wiedzy o dotąd nieznanie i słabo poświadczone fakty, umożliwiając szczegółowe omówienie obu nadań i zrozumienie towarzyszących im okoliczności. Nasze ustalenia dają również podstawę do dalszych badań, nie tylko genealogicznych, nad losem potomków rodziny de Verny, którzy pomimo upadku polskiej państwowości i utraty swojej pozycji społecznej wynikającej między innymi z elitarnych koneksji, w znacznej liczbie pozostali na rozebranych ziemiach nowej ojczyzny, polonizując się na dobre.

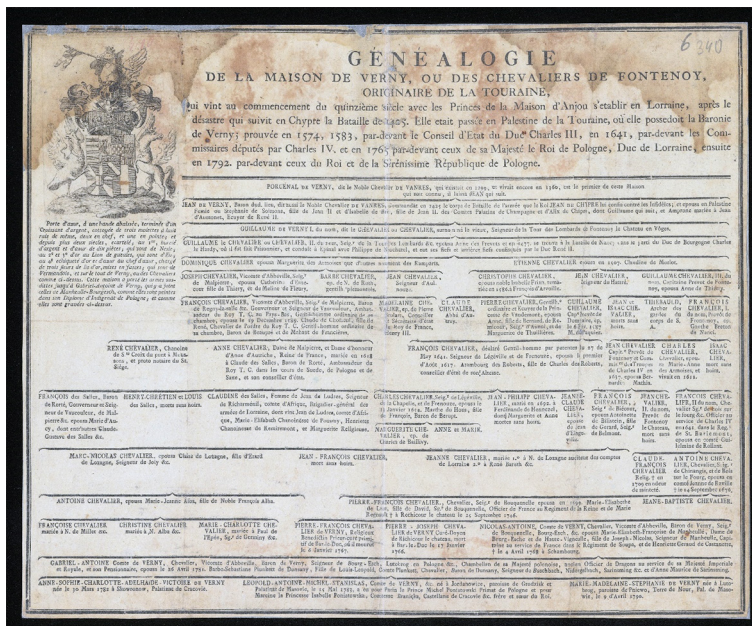
Ilustracja 1. Baron de Verny-Géraud (MNK, nr inw. MNK III-min-747).

W zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie.
Autor fotografii: Paweł Czernicki (29.04.2014).

Ilustracja 2. Baronowa de Verny-Géraud (MNK, nr inw. MNK III-min-748).

W zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie.
Autor fotografii: Paweł Czernicki (29.04.2014).

Ilustracja 3. Généalogie de la Maison de Verny, ou des Chevaliers de Fontenoy, Originaire de la Touraine (AGAD, Materiały genealogiczne Wojciecha Wielądki, sygn. 62, 6)

Ilustracja 4. Herb de Verny (Zamek Królewski w Warszawie – Muzeum, Gabinet Genealogiczno-Heraldyczny; II Archiwum Szymona Konarskiego: pudło 12, sygn. 252)

Ilustracja 5. Odcisk pieczęci herbowej de Verny w laku (Zamek Królewski w Warszawie – Muzeum, Gabinet Genealogiczno-Heraldyczny; II Archiwum Szymona Konarskiego: pudło 12, sygn. 252)

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej [AACz]

sygn. KM 894.

Archiwum Bazyliki Mariackiej w Krakowie [ABMar]

sygn. 599, 602.

Archiwum Diecezjalne w Kielcach [ADK]

Smardzowice: sygn. 24.

Archiwum Diecezjalne w Płocku [ADPI]

sygn. 915, 3764, 3765, 4963.

Archiwum Główne Akt Dawnych [AGAD]

Archiwum Branickich z Białegostoku: sygn. 119.

Archiwum Publiczne Potockich: sygn. 100.

Kancelaria Własna Namiestnika. Wydział Paszportowy: sygn. 2089.

Materiały genealogiczne Wojciecha Wielądki: sygn. 62.

Metryka Koronna [MK]: Księgi Kanclerskie [KK]: sygn. 79, 98; Sigillata: 37, 40.

Ogólne Zebranie Warszawskich Departamentów Rządzącego Senatu: sygn. 7.

Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie [AKMKr]

sygn. KM-11-28.

Archiwum Narodowe w Krakowie [ANK]

Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Najświętszej Marii Panny w Krakowie: sygn. 105, 113.

C.K. Kancelaria Ziemska Krakowska: sygn. 14, 15.

Archiwum Państwowe w Kielcach [APK]

Rząd Gubernialny Radomski: sygn. 378.

Archiwum Państwowe w Łodzi [APŁ]

Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Jeruzalu: sygn. 27.

Artykuły – *Articles*

Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim [APPT]

Akta Stanisława Szrednickiego (1840–1925; prawnik, pierwszy Prezes Sądu Najwyższego): sygn. 4.

Archiwum Państwowe w Płocku [APP]

Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Sierpcu: sygn. 82.

Archiwum Państwowe w Radomiu [APR]

Akta notariusza radomskiego Wolskiego Piotra: sygn. 11.

Urząd Stanu Cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Wsola: sygn. 1.

Urząd Stanu Cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Jeziorka: sygn. 68.

Archiwum Państwowe w Toruniu – Oddział we Włocławku [APTOW]

Akta Stanu Cywilnego parafii Rzymskokatolickiej Płonne: sygn. 97.

Archiwum Państwowe w Warszawie – Oddział w Grodzisku Mazowieckim [APWGM]

Kancelaria Józefa Belkowskiego, notariusza w Grójcu: sygn. 3.

Archiwum Państwowe w Warszawie – Oddział w Pułtusku [APWOP]

Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Przasnyszu: sygn. 28, 50.

Biblioteka Jagiellońska [BJ]

Zbiory i prace genealogiczne Zygmunta Pusłowskiego: sygn. Przyb. 728–729/99, Spis szlachty Królestwa Polskiego z tytułu przed ogłoszeniem prawa wylegitymowanej, t. 3 (4): S–Z.

Materiały genealogiczne Andrzeja Kostrzewskiego: sygn. Przyb. 216/19: t. 17 – Taczanowski – de Verny.

Biblioteka Narodowa w Warszawie [BN]

Archiwum Aleksandra Czołowskiego: sygn. 5582 IV, Łuszczyński, Bogdan H. *Silva heraldica*. [T. 4]: [Literey K–L].

sygn. SD XVIII.3.4095, SD W.3.2125 adl

Центральний державний історичний архів України, м. Київ [ЦДІАУ]

Колекція документів Департаменту Герольдії Царства Польського, оп. № 1, спр. № 74, спр. № 74.

Kancelaria Parafii Rzymskokatolickiej pw. Świętego Stanisława Biskupa i Męczennika w Cerekwi [Parafia w Cerekwi]

Liber Matrimoniorum.

Kancelaria Parafii Rzymskokatolickiej pw. Świętego Łukasza Ewangelisty w Drzewicy [Parafia w Drzewicy]

Liber Copulatoru[m] in Paro[c]hiali Drzevicensi Ecclesia benedictionem Matrimonij rite Recipientium Anno D[omi]ni 1785 Dieb[us] Januarij Comparatus.

Kancelaria Parafii Rzymskokatolickiej pw. Świętego Krzyża w Warszawie [Parafia w Warszawie]

Liber Copulorum Ecclesiae Parochialis.

Pracownia Naukowa Polskiej Akademii Nauk w Warszawie – Archiwum [PN PAN Archiwum]

Materiały Michała Szczanieckiego: sygn. 5.

Materiały Zygmunta Wdowiszewskiego: sygn. 35, 45.

Spuścizna Michała Rawity-Witanowskiego: sygn. 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16.

Starodruki i źródła drukowane

Dziennik Czynności Seymu Głównego Ordynaryinego Warszawskiego, pod związkim Konfederacyi Obojga Narodow agitującego fię 1790. [s.l.]: [s.n.], [s.a.].

Gazeta Sądowa Warszawska 51 (6[18].12.1890).

Helcel, Antoni Zygmunt, wyd. *Listy Jana Sobieskiego do żony Maryi Kazimiery wraz z listami téy królewskiej rodziny i innych znakomitych osób.* Kraków: w C.K. Drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1860.

Hoesick, Ferdynand, wyd. *Chopiniana.* T. 1: *Korespondencya Chopina.* Warszawa: Gebethner i Spółka, 1912.

Jusupowić, Monika; Danilczyk, Adam, opr. *Korespondencja polityczna Stanisława Augusta.* T. 1: *Wiedeń (1788–1790).* Warszawa: Instytut Historii PAN, 2016.

Jusupowić, Monika; Danilczyk, Adam, opr. *Korespondencja polityczna Stanisława Augusta.* T. 2: *Wiedeń (1791–1792).* Warszawa: Instytut Historii PAN, 2016.

Kurjer Warszawski 298 (9.11.1840).

Newlin-Mazaraki, Jan. *Pamiętnik i wspomnienia.* Red. Maria Podlodowska-Reklewska. Kraków: Wydawnictwo Antykwa, 2017.

Pomian-Srzednicki, Stanisław. *Moje wspomnienia.* T. 3. Red. Adam Ruta. Łódź: Fundacja im. Stanisława Pomian-Srzednickiego, 2017.

Słowo 24 (19[31].01.1890).

Sulimierski, Filip; Chlebowski, Bronisław; Walewski, Władysław, opr. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich wydany.* T. 5, 7, 8, 13. Warszawa, 1884–1893.

Wielądko, Woyciech Wincenty, wyd. *Heraldyka, czyli opisanie familii, y krwi związku Szlachty Polskiej y W. X. Litt: z ich herbami.* T. 6. Warszawa: [s.n.], 1804.

Wiersz do Wielmożney Baronowey Petronelli z Borzęckich de Vernoi w dzień Jéy Jmienin dnia 31. maia 1810. r. złożony, Ossol., sygn. 18.784.

Źródła prawne

- Kaczmarczyk, Zdzisław [et al.], wyd. *Volumina Legum*. T. 10: *Konstytucje Sejmu Grodzieńskiego z 1793 roku*. Poznań: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 1952 [VL].
- Ohryzko, Jozafat, wyd. *Volumina Legum*. T. 2: 1550–1609; T. 4: 1641–1668; T. 5: 1669–1697; T. 6: 1697–1736; T. 7: 1764–1768; T. 8: 1775–1780. Petersburg: nakładem i drukiem Jozafata Ohryzki, 1859–1860 [VL].
- Volumina Legum*. T. 9: 1782–1792. Kraków: nakładem Akademii Umiejętności, 1889 [VL].
- Zbior konstytucyi i uchwał Seymu pod zwiazkiem konfederacyi w Warszawie agitującego się Od Dnia 7. października w Roku 1788. do Dnia 16. Grudnia Roku 1790. podług dat oblaty wydrukowany*. Warszawa: w Drukarni J. K. Mci i Rzeczypospolitey u XX. Scholarum Piarum, 1791.

Zbiory muzealne i prywatne

Muzeum Narodowe w Krakowie [MNK]

nr inw.: MNK III-min-747, MNK III-min-748.

Zamek Królewski w Warszawie – Muzeum, Gabinet Genealogiczno-Heraldyczny

II Archiwum Szymona Konarskiego: pudło 12, sygn. 252.

Kolekcje prywatne

- Kolekcja pamiątek rodzinnych Agnieszki Battelli (Polska).
- Kolekcja pamiątek rodzinnych François Rostain (Francja).
- Kolekcja pamiątek rodzinnych Oliviera Rostain (Francja).
- Kolekcja pamiątek rodzinnych de Manheulle (Francja).

Opracowania

- Arlamowski, Kazimierz. *Zapatorywania i dążenia gospodarcze szlachty czerwono-ruskiej w XVII wieku*. Lwów: nakładem Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyślu z zasiłku Wydziału Nauki Ministerstwa W. R. i O. P., 1927.
- Boba-Dyga, Bożena. *Dokumentacja konserwatorska pomnika nagrobnego Mikołaja de Verny Geraud na Cmentarzu Rakowickim*. Kraków: ART FORUM BDJ Bożena Boba-Dyga, 2005.
- Dygdała, Jerzy. „Szlachta Prus Królewskich czy szlachta Rzeczypospolitej? Kilka uwag na marginesie polemik wokół indygenatu pruskiego z 1759 roku”. W: *Szlachta: granice etniczne, wyznaniowe i cywilizacyjne*, red. Tomasz Ciesielski; Krzysztof Mikulski; Andrzej Korytko, 65–86. Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2016.
- Gembarzewski, Bronisław. *Wojsko Polskie 1807–1814*. Warszawa: Gebethner i Wolff, 1905.
- Getka-Kenig, Mikołaj. „The Genesis of the Aristocracy in Congress Poland”. *Acta Poloniae Historica* 100 (2009): 79–112.
- Janicka, Małgorzata. *Edukacja kobiet na ziemiach polskich na przełomie XVIII i XIX wieku*. Mps dysertacji doktorskiej. Warszawa: Uniwersytet Warszawski, 2017.

- Krawczuk, Aleksander. *Cmentarz Rakowicki w Krakowie*. Warszawa: Agencja Omnipress, 1988.
- Konarska, Barbara. „Świadomość narodowa emigrantów polistopadowych i ich potomków we Francji”. *Miscellanea Historico-Archivistica* 6 (1996): 153–74.
- Korzon, Tadeusz. *Wewnętrzne dzieje Polski za Stanisława Augusta (1764–1795). Badania historyczne ze stanowiska ekonomicznego i administracyjnego*. T. 5. Warszawa: nakładem Księgarńi Teodora Paprockiego i S-ki, 1897.
- Kosiński, Adam A. *Przewodnik Heraldyczny. Monografie kilkudziesięciu znakomitszych rodzin, spis rodzin senatorskich i tytułu honorowe posiadających*. Kraków: Wł. L. Anczyca i Sp., 1877.
- Milewski, Dariusz. „Dobre sąsiedztwo potwierdzone indygenatem – trzy przypadki gospodarów mołdawskich w XVII w.”. *Saeculum Christianum* 22 (2015): 108–29.
- Nowakowski, Jan. *Teofil Lenartowicz. A ślad po mnie – pieśń złota....* Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1973.
- Pereszczako, Andrzej M. „Nobilitacje i indygenaty w Rzeczypospolitej w XVIII wieku”, *Roczniki Humanistyczne* 33/2 (1985): 103–65.
- Rawicz, Edward. *Indygenat w Polsce za Stanisława Augusta*. Przemysł: wydane z zasiłku Wydziału Nauki Ministerstwa W. R. i O. P., 1924.
- Suchojad, Henryk. „Problem nobilitacji oraz indygenatów na sejmikach małopolskich i wielkopolskich w latach 1669–1696”. *Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka* 51/1–3 (1996): 169–77.
- Swieykowski, Emmanuel, opr. *Miniatury Muzeum Narodowego*. Kraków: Wydawnictwo Muzeum Narodowego w Krakowie, 1902.
- Szulc, Tadeusz. „Praktyka indygenacyjna w szlacheckiej Rzeczypospolitej w świetle konstytucji sejmowych i instrukcji sejmikowych w latach 1588–1793”. *Studia Prawno-Ekonomiczne* 115 (2020): 109–31.
- Szymański, Józef. „Indygenat czy nobilitacja?”. *Acta Universitatis Nicolai Copernici, Historia* 26, *Nauki humanistyczno-społeczne* 240 (1992): 191–8.
- Szyndler, Bartłomiej. „Indygeni Sejmu Czteroletniego”. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Sectio F: Historia* 45 (1990): 365–75.
- Trelińska, Barbara. *Album armorum nobilium Regni Poloniae XV–XVIII saec: herby nobilitacji i indygenatów XV–XVIII w.* Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2001.
- Urban, Wacław. *Poddani szlacheccy w województwie krakowskim w drugiej połowie XVIII wieku ich opór antyfeudalny*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1958.
- Uruski, Seweryn, oprac. *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*. T. 9. Warszawa: Drukarnia Towarzystwa Akcyjnego S. Orgelbranda i Synów, 1912.
- Wajs, Anna. *Materiały genealogiczne nobilitacje indygenaty w zbiorach AGAD w Warszawie*. Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2001.
- Wdowiszewski, Zygmunt. „Regesty przywilejów indygenatu w Polsce (1519–1793)”. *Materiały do biografii, genealogii i heraldyki polskiej* 5 (1971): 11–71.
- Załęski, Stanisław. *O masonii w Polsce od roku 1742 do 1822 na źródłach wyłącznie masonskich*. Kraków: Druk. Wł. L. Anczyca i Spółki, pod zarządem Jana Gradowskiego, 1889.